

Vira Korniat

ORCID: 0000-0002-6455-8199

Lwowski Narodowy Uniwersytet Medycyny
Weterynaryjnej i Biotechnologii im. Stepana Gzyckiego

Wychowanie genderowe dzieci i młodzieży we współczesnej Ukrainie

Gender education of children and youth in modern Ukraine

DOI: 10.34739/szk.2024.11.04

Streszczenie: W artykule analizowany jest problem wychowania seksualnego i genderowego dzieci i młodzieży na Ukrainie w celu porównania go z koncepcją wychowania Jana Amosa Komeńskiego oraz określenia jego specyfiki we współczesnych instytucjach edukacyjnych. Analiza pozwala stwierdzić, że wkład Jana Komeńskiego polegał na sformułowaniu idei zgodności wychowania dziecka z naturą, z uwzględnieniem cech rozwojowych, opartego na moralności i skromności, które rozpoczyna się w rodzinie poprzez przykład rodziców. Warto zaznaczyć, że idee te nie dotyczyły bezpośrednio wychowania seksualnego, którego ówczesne społeczeństwo nie postrzegało jako odrębnego kierunku wychowania dziecka. Jednocześnie współcześnie wskazany problem wśród dzieci i młodzieży Ukrainy jest aktualny, o czym świadczą wyniki badań i co stanowi podstawę do ukierunkowanej pracy pedagogów z młodymi ludźmi.

Słowa kluczowe: wychowanie genderowe, idee Komeńskiego, rodzina, wychowanie seksualne

Abstract: The article analyzes the issue of sexual and gender education of children and youth in Ukraine with the aim of comparing it to the educational concept of John Amos Comenius and identifying its specific features in modern educational institutions. The analysis provides grounds for concluding that the contribution of Comenius lay in formulating the idea of the natural conformity of a child's upbringing, taking into account age-specific characteristics and based on morality and modesty, which begins in the family through the example set by parents. It is worth noting that these ideas did not concern sexual education itself, as society at that time did not define it as a separate area of child upbringing. At the same time, today this issue is relevant among children and youth in Ukraine, as evidenced by survey results, and serves as a basis for purposeful pedagogical work with young people.

Keywords: gender education, Comenius' ideas, family, sexual education

Postęp Ukrainy jako nowoczesnego, cywilizowanego państwa opiera się na poszanowaniu podstawowych praw i wolności człowieka, niezależnie od jego pochodzenia etnicznego, cech fizycznych czy psychologicznych, płci, przekonań religijnych oraz innych czynników. Jedną z kluczowych europejskich zasad inkluzywnych jest równość płci – zapewnienie kobietom i mężczyznom jednakowego statusu prawnego oraz równych możliwości jego realizacji, co pozwala przedstawicielom obu płci na równoprawny udział w życiu społecznym. Idee wychowania seksualnego i genderowego dzieci oraz młodzieży nie są nowe dla współczesnej edukacji, jednak nie tracą aktualności, a wręcz zyskują nowe znaczenia i nowe podejścia.

Celem artykułu jest zbadanie problemu wychowania seksualnego i genderowego współczesnej ukraińskiej młodzieży w porównawczej perspektywie historycznej (Isajewycz, 1967, s. 129). Poglądy na równość płci, ukierunkowane na przewyższanie dyskryminacji ze względu na płeć oraz tworzenie bezpiecznego środowiska genderowego, mają kluczowe znaczenie dla współczesnego społeczeństwa – podkreślają A. Jeroszenko i T. Semigina (Jeroszenko, Semigina, 2022).

Główne idee Jana Amosa Komeńskiego dotyczące wychowania seksualnego dzieci

J.A. Komenski to pedagog, którego idee nie tracą aktualności również dziś, a ich brzmienie jest zbieżne z innowacjami towarzyszącymi współczesnemu systemowi edukacji. Na przykład możemy dostrzec możliwości związane z inkluzją, o których mówi J. Florczykiewicz (Florczykiewicz, 2023). Możemy więc stwierdzić, że Jan Amos Komeński był pierwszym spośród europejskich pedagogów, który podkreślał, że wychowanie seksualne jest sferą, o której nie wolno milczeć, choć w jego epoce prawie wcale nie mówiono o niej otwarcie. Analizując główne dzieła J.A. Komeńskiego, możemy wyodrębnić jego podstawowe idee dotyczące wychowania seksualnego.

Możemy stwierdzić, że Jan Amos Komeński był pierwszym wśród europejskich pedagogów, który zaznaczył, iż wychowanie seksualne to dziedzina, o której nie można milczeć, choć w jego czasach niemal się o niej nie mówiło. Analizując jego najważniejsze prace, możemy wskazać główne założenia odnoszące się do wychowania seksualnego.

Wychowanie powinno być zgodne z naturą – w dziele *Wielka dydaktyka (Didactica Magna)* Komeński podkreśla, że rozwój dziecka przebiega

etapami naturalnymi, dlatego wychowanie – także seksualne – powinno być dostosowane do cech rozwojowych i wieku. W jego filozofii wyraźnie pobrzmiewa myśl: wszystko co naturalne nie powinno być powodem wstydu, lecz przedmiotem rozumnego kierowania (Kowalenko, Bielkina, 2006, s. 159-163).

W pracy *Rady dotyczące lepszego wychowania dzieci (Informatorium školy mateřské)* pedagog zwraca uwagę na znaczenie kształtowania moralności i czystości obyczajów – proces wychowania powinien prowadzić do rozwijania powściągliwości, samokontroli oraz czystości myśli i czynów. Stanowiło to moralną podstawę, na której ówczesne społeczeństwo budowało podejście do seksualności. Komeński podkreślał także konieczność zapobiegania rozwiązłości, sprzeciwiając się nadmiernej swobodzie zachowania dzieci i młodzieży (Komeński, 1940).

Książka *Świat rzeczy zmysłowych w obrazach (Orbis Sensualium Pictus)* ma charakter dydaktyczno-poznawczy i zawiera opisy ludzkiego ciała oraz naturalnych procesów. Ukazuje to jego przekonanie, że dziecko powinno poznawać świat takim, jaki jest, bez zbędnych tabu (Komeński, 1940).

Pedagog dostrzegał dużą rolę rodziny w wychowaniu dziecka. Jego zdaniem wychowanie – w tym także seksualne – rozpoczyna się w domu, poprzez przykład rodziców, ich skromność, uczciwość i sposób zachowania. W pracy *Rady dotyczące lepszego wychowania dzieci*, skierowanej przede wszystkim do rodziców, Komeński pisze o kształtowaniu nawyków, schludności i skromności, czyli daje wskazówki odnoszące się również do wczesnych aspektów wychowania seksualnego (Komeński, 1940).

Idee wielkiego pedagoga nie tracą aktualności także dziś, choć sam proces wychowania seksualnego współcześnie jest już na innym poziomie. Najważniejsze podobieństwa i różnice – naszym zdaniem – zostały syntetycznie przedstawione w tabeli 1. Filozoficzną podstawą nauczania J.A. Komeńskiego jest spojrzenie na wychowanie seksualne jako na wychowanie moralne, sferę kształtowania cnót (powściągliwość, czystość, dyscyplina). Opierał się on na chrześcijańskich normach moralnych oraz naturalnym przebiegu rozwoju dziecka. Współczesna szkoła ukraińska stosuje kompleksowe podejście do edukacji seksualnej, oparte na prawach człowieka, danych naukowych oraz poszanowaniu osoby. Podkreśla się równość płci, bezpieczne środowisko oraz zapobieganie przemocy.

Tabela 1. Porównanie poglądów J.A. Komeńskiego i nowoczesnych podejść do edukacji seksualnej w szkołach ukraińskich

Aspekt	J.A. Komeński	Nowoczesna szkoła ukraińska
Podstawa filozoficzna	moralność, powściągliwość	nauka, prawa człowieka, bezpieczeństwo
Koncepcje dziecka i jego rozwoju	roztropność, z naciskiem na normy moralne	ochrona, otwartość i poprawność naukowa
Cel	cnota i dyscyplina	zdrowie, bezpieczeństwo, umiejętności komunikacyjne
Treści kształcenia	moralność, skromność, samokontrola	fizjologia dojrzewania, zdrowie reprodukcyjne, zapobieganie chorobom
Metody	ilustratywność, przykład, kontrola	interaktywność, bezpieczeństwo psychologiczne

Dziecko według J.A. Komeńskiego to „ziarno”, które należy troskliwie pielęgnować, a wychowanie seksualne ma być ostrożne, stopniowe, z naciskiem na normy moralne. Współczesna pedagogika postrzega dziecko jako podmiot własnego rozwoju, który ma prawo do informacji. Edukacja seksualna nie jest rozumiana jako narzucanie norm, lecz jako sposób ochrony; kluczowe są tu otwartość i naukowa rzetelność (Komeński, 1940).

W dawnych czasach celem wychowania seksualnego było kształtowanie skromności, godności, uczciwości i zapobieganie „rozwiązłości” poprzez wychowanie moralne. Współcześnie edukacja seksualna jest ukierunkowana na rozwijanie zdrowych i odpowiedzialnych zachowań seksualnych, profilaktykę ryzyk (np. wczesna ciąża, przemoc), rozwój umiejętności komunikacji, szacunku i zdrowych relacji.

W procesie wychowania seksualnego dawniej podkreślano moralność, skromność, samokontrolę, propagowanie powściągliwości, ścisłą kontrolę lektury i zachowania dziecka; kwestie fizjologii dojrzewania były pomijane, gdyż przeczyły normom epoki. We współczesnej szkole ukraińskiej omawia się: fizjologię dojrzewania płciowego, zdrowie reprodukcyjne, profilaktykę chorób przenoszonych drogą płciową, kulturę relacji, bezpieczną przestrzeń internetową, przeciwdziałanie bullyingowi i molestowaniu.

Wiedza ta jest integrowana w takich przedmiotach jak: „Zdrowie, bezpieczeństwo i dobrostan”, „Biologia”, „Podstawy zdrowia”, a także podczas godzin wychowawczych.

Możemy zauważyć również różnice w metodach i podejściach do edukacji seksualnej. Kluczowymi zasadami J.A. Komeńskiego były dostępność i pogłębliwość. Uważał on, że wychowanie powinno przebiegać „od łatwego do trudnego”, a kontrola środowiska jest ważnym narzędziem w procesie wychowawczym. Dużą rolę przypisywał rodzicom, którzy – wraz z nauczycielami – powinni być wzorem dla dziecka. Współczesna szkoła opiera się na podejściu kompetencyjnym, rozwijaniu umiejętności życiowych, wykorzystuje metody interaktywne (szkolenia, dyskusje, gry symulacyjne), podkreśla znaczenie współpracy szkoły, psychologa i rodziców. Priorytetem jest bezpieczna atmosfera bez wstydu i stygmatyzacji.

Dziś możemy mówić nie tylko o wychowaniu seksualnym, lecz także o wychowaniu genderowym, które współistnieją w ukraińskiej edukacji. Współczesne wychowanie powinno być oparte na zdobyczach nauki i na prawach człowieka, bezpieczne, nakierowane na rozwój zdrowej osobowości. Oznacza to, że wychowanie genderowe jest dziś kontynuacją idei wychowawczych J.A. Komeńskiego dostosowaną do potrzeb współczesnej epoki.

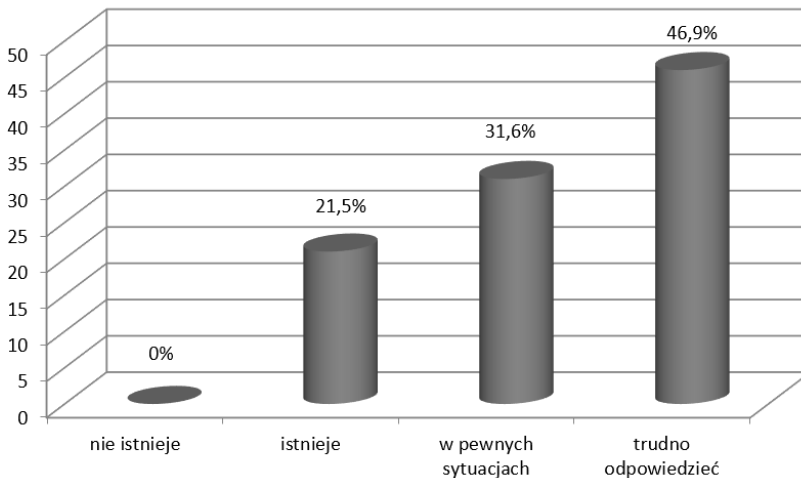
Badanie aktualności wychowania płciowego i genderowego wśród młodzieży w Ukrainie

Badanie dotyczące problemu wychowania genderowego dzieci i młodzieży przeprowadzono w szkołach ogólnokształcących i uniwersytetach we Lwowie. Łącznie objęto nim 217 uczniów/studentów, w tym 96 chłopców i 121 dziewcząt. Średni wiek badanych wynosił 16 lat.

Odpowiedzi respondentów pokazują, że 53,2% uważa edukację genderową za ważny element współczesnej edukacji, 42,5% jest przeciwnego zdania, a 4,3% jest niezdecydowanych. Naszym zdaniem świadczy to o zainteresowaniu młodych ludzi kwestią płci i edukacji genderowej. Takie wyniki dają nam podstawę do wyciągnięcia wniosków z odpowiedzi na kolejne pytanie. 43,6% uważa, że pojęcia „płeć społeczna” i „seks społeczny” są tożsame, 26,3% sądzi, że pojęcia te są różne, a 30,1% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie. Takie odpowiedzi wskazują, że studenci nie rozumieją istoty podstawowych pojęć, co wpływa na brak zrozumienia problemu edukacji płciowej we współczesnym społeczeństwie ukraińskim. Potwierdzeniem

niedostatecznej wiedzy na temat edukacji płciowej jest brak odpowiedzi na następujące pytania: żaden ze studentów nie wymienił ani jednego dokumentu normatywnego, aktu, uchwały, zarządzenia lub dekretu regulującego kwestie równości płci i edukacji.

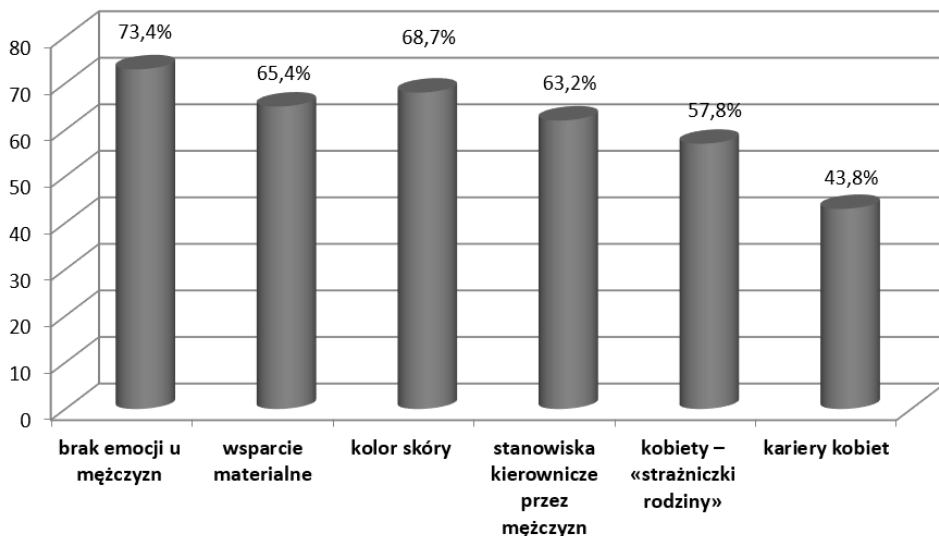
Dla lepszego odbioru wizualnego odpowiedź na pytanie „Czy w społeczeństwie ukraińskim istnieje nierówność płci?” przedstawiono na rysunku 1. Jak widać, nie ma wśród studentów takich, którzy uważają, że w społeczeństwie ukraińskim nie ma nierówności płci. 21,5% uważa, że ona istnieje i można ją zaobserwować we wszystkich sferach życia. 31,6% uważa, że jest ona obserwowana w określonych sytuacjach (np. przy zatrudnianiu, wyborze stanowiska kierowniczego, w domu, przy podziale obowiązków domowych, płaceniu za wykonaną pracę, wyborze zawodu). Warto zauważyć, że 46,9% ankietowanych nie potrafi jednoznacznie odpowiedzieć, co może wskazywać na niewystarczający poziom ich świadomości w zakresie kwestii związanych z płcią i relacjami między płciami.

Rys. 1. Nierówności płci w społeczeństwie ukraińskim

Kolejne pytanie miało charakter doprecyzowujący, w którym prosiliśmy o wymienienie głównych stereotypów płciowych, z którymi studenci spotykają się w swoim życiu: brak emocji u mężczyzn (73,4%); mężczyźni powinni dbać o materialny dobrobyt rodziny (65,4%); kolor ubrań (68,7%); stanowiska kierownicze powinni zajmować mężczyźni (62,3%); kobiety są strażniczkami domu (57,8%); awans

zawodowy kobiet odbywa się wyłącznie poprzez bliskie relacje (43,8%). Warto zauważyć, że respondenci mieli możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi, więc suma przekracza 100%.

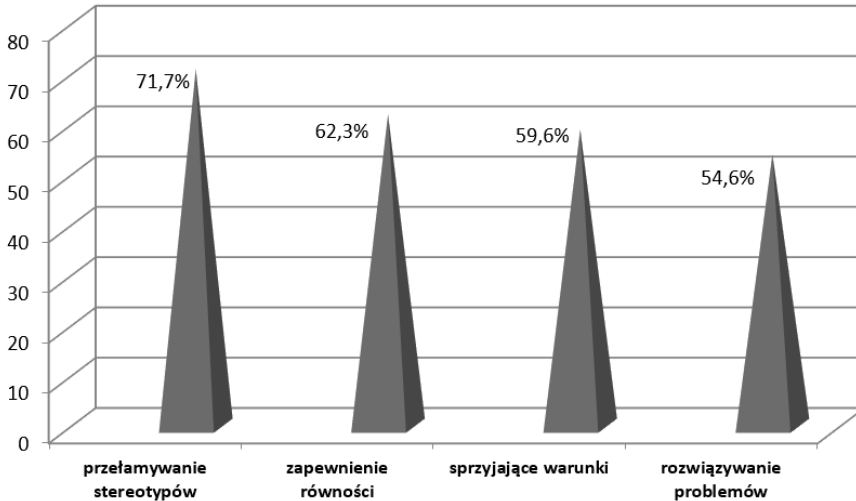

Rys. 2. Główne stereotypy płciowe w społeczeństwie

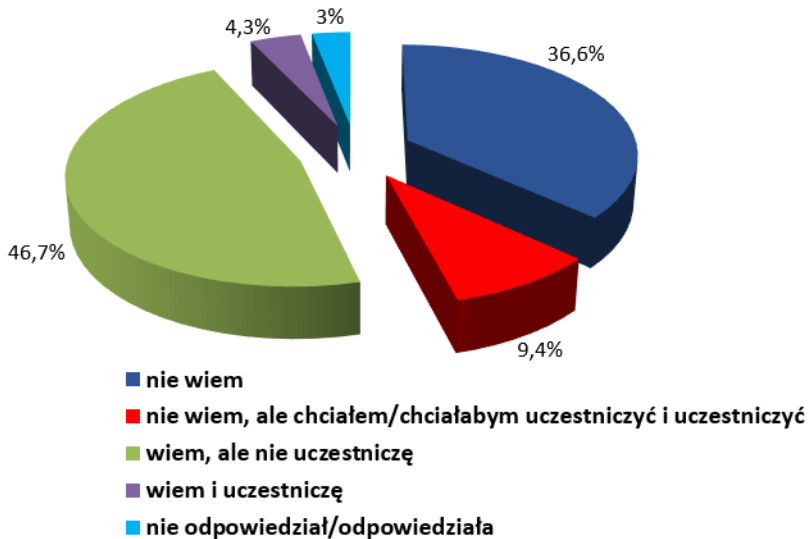
Wyniki ankiety potwierdziły obecność stereotypów płciowych we współczesnym społeczeństwie ukraińskim. Studenci biorący udział w ankiecie zauważyli potrzebę i znaczenie edukacji na temat płci wśród młodzieży. Taka edukacja jest ich zdaniem konieczna, aby: przełamać panujące w społeczeństwie stereotypy dotyczące kobiet i mężczyzn (71,7%), zapewnić równe prawa i szanse kobietom i mężczyznom we wszystkich sferach życia publicznego (62,3%); tworzyć sprzyjające warunki dla mężczyzn i kobiet, uwzględniając ich specyficzne cechy, do samorozwoju i samorealizacji (59,6%); rozwiązywać problemy społeczne, uwzględniając opinie kobiet i mężczyzn, tworzyć równe warunki dla ich rozwoju zawodowego (54,6%).

Takie wyniki wskazują na chęć młodych ludzi do zmiany postaw społecznych wobec przedstawicieli odmiennych płci. Wśród obszarów i form edukacji genderowej zidentyfikowano w szczególności: badanie międzynarodowych doświadczeń w zakresie wdrażania podejścia genderowego w życiu publicznym; upowszechnianie informacji na temat badań nad płcią poprzez media i placówki edukacyjne; organizowanie działalności ośrodków

edukacyjnych w zakresie zagadnień płci wśród ludności; włączanie tematyki płci do programów nauczania placówek edukacyjnych.

Rys. 3. Zadania edukacji genderowej dla młodzieży

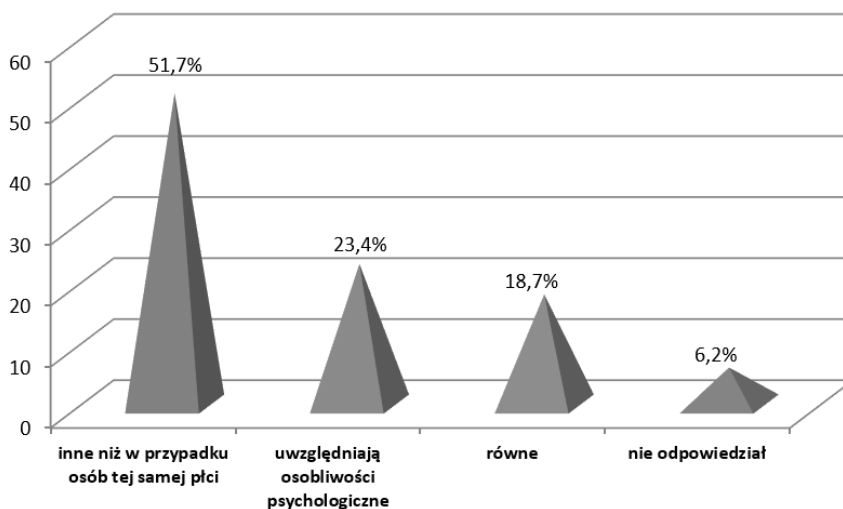

Rys. 4. Udział uczniów w zajęciach z edukacji na temat płci

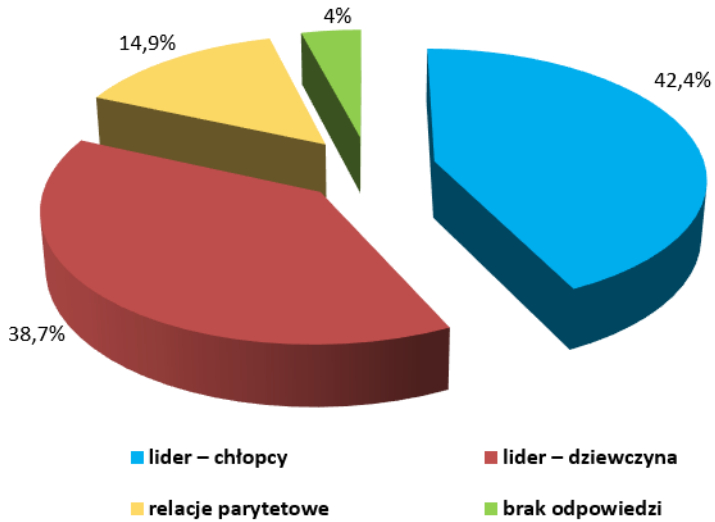
Analiza odpowiedzi studentów na pytania dotyczące ich udziału w wydarzeniach o charakterze płciowym ujawniła, że 36,6% „nie wie, nie słyszało o takich wydarzeniach”; 9,4% „nie wie, ale chciałoby wziąć udział”; 46,7% „wie o takich wydarzeniach, ale nie uczestniczy”; 4,3% „wie i uczestniczy w takich wydarzeniach”, a 3% nie odpowiedziało na to pytanie.

Takie wyniki świadczą, naszym zdaniem, o tym, że z jednej strony nie poświęca się wystarczającej uwagi zagadnieniu edukacji na temat płci młodzieży studenckiej, a z drugiej strony – o biernym udziale tej ostatniej. Jednocześnie wskazuje to na zainteresowanie respondentów kwestiami płci i potrzebę stworzenia całościowego, kompleksowego systemu pracy w tym kierunku w instytucjach szkolnictwa wyższego.

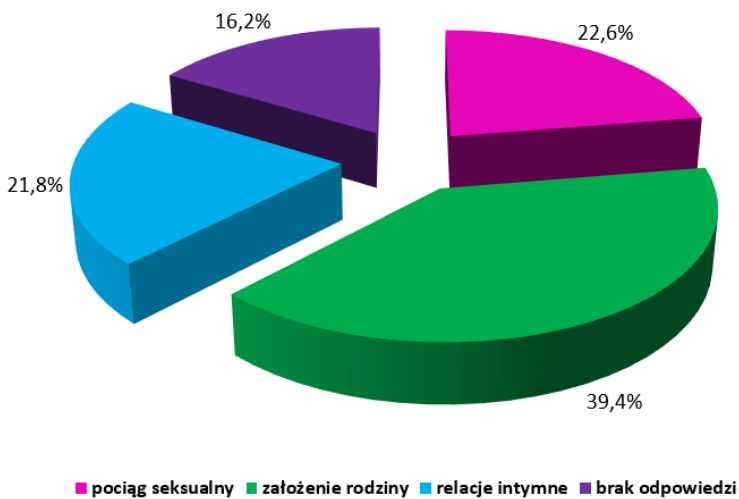
Poniższe pytania w ankiecie miały na celu określenie relacji między chłopcami a dziewczętami. Młodzi ludzie (51,7%) uważają, że stosunek do osób płci przeciwnej powinien różnić się od relacji między osobami tej samej płci; 23,4% respondentów uważa, że przy nawiązywaniu komunikacji należy brać pod uwagę biologiczne i psychologiczne cechy kobiet i mężczyzn; 18,7% twierdzi, że relacje powinny być równe, oparte na wzajemnym szacunku, bez względu na płeć; 6,2% nie odpowiedziało na to pytanie (rys. 5).

Rys. 5. Specyfika relacji między mężczyznami i kobietami

Rys. 6. Budowanie relacji między partnerami

Rys. 7. Percepcja miłości między chłopcem a dziewczynką

Jeśli chodzi o budowanie relacji, 42,4% uczniów przypisuje rolę lidera chłopcu, 38,7% dziewczynce, 14,9% respondentów uważa, że między chłopcem i dziewczynką powinny panować relacje parytetowe, a pozostali

(4%) byli niezdecydowani (rys. 6). Ukraiński badacz teorii płci S. Kharchenko twierdzi, że różnice między kobietami i mężczyznami nie wynikają z ich cech fizjologicznych, ale są konsekwencją wychowania właściwego danej kulturze i panujących w niej wyobrażeń na temat tego, co męskie, a co kobiece (Kharchenko, 2013). Nic więc dziwnego, że w pracy edukacyjnej coraz częściej pojawiają się problemy związane z płcią, w szczególności z zagadnieniami przyjaźni i miłości, które szybko rozwijają się w okresie studenckim. Wyniki ankiety pokazały, że miłość między dziewczyną i chłopakiem jest uważana za źródło: pociągu seksualnego – 22,6% uczniów, założenia rodziny – 39,4%, związków intymnych – 21,8%, dość duża liczba ankietowanych – 16,2% – nie odpowiedziało na to pytanie (rys. 7).

Podsumowując analizę uzyskanych danych, można stwierdzić, że wśród badanej młodzieży studenckiej przeważają tradycyjne, patriarchalne poglądy dotyczące miejsca mężczyzn i kobiet w społeczeństwie oraz wyobrażeń o tym, co i jak powinni w społeczeństwie robić. Należy również zauważyć, że dla skutecznej socjalizacji płciowej konieczne jest prowadzenie ukierunkowanych działań na rzecz edukacji płciowej i wychowania młodzieży, co przyczyni się do równości płci w społeczeństwie.

W dzisiejszym środowisku jest to ważny element wszechstronnego rozwoju młodego człowieka. Pomaga kształtować odpowiedzialną postawę wobec własnego ciała, relacji i bezpieczeństwa. Wyniki ankiety wskazują, że młodzi ludzie potrzebują rzetelnej wiedzy na ten temat, która pomoże im podejmować świadome decyzje dotyczące swojego zdrowia i relacji, a także krytycznie oceniać otrzymane informacje. Edukacja taka przyczynia się do kształtowania szacunku dla różnych przejawów tożsamości płciowej i zapobiega dyskryminacji, w tym także ze względu na płeć.

Bibliografia

- Hrycaj, I.O., (2018). *Mechanizm zapewnienia zasady równości płci: teoria i praktyka*, Kyiv.
- Isajewicz, Ja.D., (1967). *Jan Amos Komeński i Ukraina*, „Ukraińskie czasopismo historyczne”, nr 3, s. 129-131.
- Florczykiewicz, J., (2023). *Idea inkluzji w poglądach Jana Amosa Komeńskiego na tle współczesnych postulatów i rozwiązań w polskim systemie oświaty*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika”, t. X, s. 71-76.

- Kovalenko, E.I., Belkina, N.I., (2006). *Historia pedagogiki obcej: antologia: pomoc dydaktyczna dla studentów szkół wyższych*, Kyiv.
- Comenius, J.A., (1940). *Wybrane prace pedagogiczne w trzech tomach*, t. 1, Kyiv.
- Kharchenko, S.Ya., Hryshak, S.M., Shabaeva, N.S., (2013). *Edukacja i wychowanie w kontekście płci młodzieży studenckiej w procesie socjalizacji: teoria i praktyka*, Ługańsk.
- Yaroshenko, A., Semigina, T., (2022). *Kompetencje płciowe w pracy socjalnej: jak włączyć perspektywy feministyczne do praktyki transformacji płci*, Dallas.